

ПРАДАВНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Коротко про автора

Польський лінгвіст Михайло Красуський викладав в Одеському університеті і досліджував проблеми порівняльного мовознавства. У 1880 році в Одесі вийшла друком його праця «Древность малороссийского языка».

Слід зазначити, що ця подія відбулася через чотири роки після Емського акту (1876), і автора публікації, поляка за походженням, важко було звинуватити в «українському націоналізмі». Отже, його робота могла бути сприйнята як цілковито об'єктивне наукове дослідження. Праця свідчить про те, що її автор мав неабиякий талант письменника-полеміста. Він зробив сміливі екскурси в історію і дав взірць викладу для широкого читача серйозної наукової проблеми.

Михайло Красуський зауважував, що вчені світу не мали змоги відкрити дійсне джерело прадавніх мов через зверхнє ставлення в країні до української мови. Не було гарного словника, і коли мови змінювалися внаслідок розвитку цивілізації, то невизнання і заборона української мови завадили певною мірою значному впливу на неї сучасної культури.

На підставі порівняння мовних явищ десяти мов Михайло Красуський стверджував, що назви перших чисел, які вживалися в усіх арійських племенах, мають українське походження. Він навів цілу низку споріднених слів від українських форм у санскриті, польській, латинській, німецькій, англійських мовах.

Михайло Красуський

ПРАДАВНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Займаючись тривалий час порівнянням арійських мов, я прийшов до переконання, що українська мова не тільки старіша всіх слов'янських, не виключаючи й так званої старослов'янської, а й санскритської, грецької, латинської та інших арійських. А тим часом українська мова до сьогодні не має навіть пристойного словника! Ця обставина і перешкодила нашим і чужоземним філологам відкрити дійсне джерело прадавніх мов. До того ж останнім часом *закордонні вчені* почали переконуватися, що колискою арійських племен була не Середня Азія, а так звана *Сарматська рівнина*, або Слов'янська. Отже, на цій рівнині до сьогоднішнього дня живуть українці, і похідні від них же колоністи на півночі – новгородці, і взагалі великороси. Відомо, що новгородський говір найближче підходить до українського.

Взагалі визнано, що цивілізація значно впливає на псування і зміну форм корінної мови, через те французи й італійці уже не розуміють латинської мови, а німці не розуміють готської. Таким чином, і прадавня індійська цивілізація із первісної мови створила санскритську, яка вже зовсім не вважається (як раніше) матір'ю всіх арійських. А оскільки культура мало вплинула на українську мову, то й не дивно, що вона збереглася більше, ніж інші. Так, від українського слова *ходить* походять *находити*, *знаходити*, а потім *знахар*, себто той, хто знає, де що знайти, як взятися за справу та ін.

Звідси нове слово *знати*, санскритською пишеться *ġnatum* вимовляється *джнатум* (знать). Українське *знавця* чи *знаток* по-польськи *znawca*, по-сан-скритськи *ġnawant*, латинською *gnavus*, англосаксонською *cnāven*, по-німецьки *kennen*, по-англійськи *know* (знать). Із цього ряду ми бачимо, що первісне наше *з* в санскриті перероблено на *g* чи *дж*, в латині на *ġ*, в німецькій і англійській на *k*, в італійській і французькій на *c*, наприклад: *conoscere*, *connaitre* (знать) і т. д. У тому ж, що *знахар* і *знати* походять від *знаходити*, по-польськи *znachodzic*, сумніватися неможливо. Так

само від латинського *venire* походить *invenire*, але ці форми уже порівняно нові, а тому їх і немає в нас. Польське *inwensya* уже взято із латині після прийняття християнства.

Нема сумніву, що назви чисел, вживаних всіма арійськими племенами, належать глибокій давнині, і коли б ми змогли пояснити їхнє (себто чисел) походження, то це б дало змогу знайти ключ для розв'язання арійського питання. Ось як, по-моєму, на підставі форм української мови можна пояснити походження назв перших чисел, а саме:

1

Один походить від українського *од-він*, російське *от-он*, *от-него*, маючи на увазі при цьому, що лічба починається від *першого* пальця руки. Між іншим, це не новина, і взагалі визнано, що на позначення одиниці використано займенник. Українське *він*, російське *он*, по-чеськи *он*, *onen*, польською *on*, *onu*, у новгородців зустрічаємо *ѣн*, *ѣна* (він, вона), у санскриті *ena* (той), але й у тверських корелів *она* означає *він*, а *он* – значить *вона*; по-литовськи *anas* (він), *wenas* (один). Українське і російське *одно*, по-польськи *jedno*, по-італійськи *uno* (відкинуто *d*), так само і латинське *unus*, *una* (один, одна) замість, як мало б бути, *udnus*, *udna*; грецьке *ѣн*, *ѣнос* замість *eden*, *edenos*; англійське *one* (один), німецьке *ein*, французьке *un*. Санскритське *йна*, в значенні *один*, *одна*, відшукуємо у формі *йна winçanti*; уже зіпсутій з латинського *unus-de-viginti*, *undeviginti* (дев'ятнадцять). Таке запозичення (прикладів можна знайти багато) спростовує думку тих, хто стверджує, що слов'яни відокремились від індійців *останні*. Навпаки, індійці відокремились від нас раніше, ніж від греків, литовців, римлян.

2

Два, двоє, походить від *твій*, *твоє*, маючи на увазі тут *другий* палець руки, вказівний, вживаний на означення осіб і предметів. По-польськи замість *twoja* часто вживається *twa* (твоя). У санскриті *tva*, *tvam* означає *ти*, а *dwa* означає *два*; по-італійськи *tuo* (твій), *duo* (два); готське *twa*, англійське *two*, німецьке *zwei*. Українське *дві*, як і польське *dwie*, але в санскриті *dwi* означає те ж, що й *dwa* і вживається лише як перша частина складних чисел. Це, безсумнівно, уже запозичено від українських *зіпсутих* форм. Так замість *дванадцять* українець часто говорить *двінадцять*, замість *двасто* завжди говорить *двісті*, що російською *двесте*, польською *dwiescie*. Українське *і* перейшло також і в латинську мову, наприклад: *viginti ex dviginti*, замість *dwaginti* (двадцять). А тим часом стверджують, що українське *і* уже в історичний час виникло із *ѣ*, польське *ie*. Навпаки, українське *новійший* пишеться і в латині *novissi-mus*, а не як російське і польське *новейший*.

3

Українське *три* походить від *тере*, *тре* (терти), бо середній палець третя об інші, бокові. Італійське *tre* (три) найкраще зберегло початкову форму; латинське *tres*, грецьке *tries*, німецьке *drei*, французьке *trois*. Але українець мусив перемінити *тре* на *три*, щоб відрізнити від *тре* у значенні *терти*. Так само і литовське *trys*, польське *trzy*, російське *три* і санскритське *tri*, як і російське. Однак українець не говорить *тримий*, але *третій*, і тут віднаходимо закінчення *т* у формі *тре(т)*, яке у росіян збереглося. Санскритське *tritja*, грецьке *tritos* утримують *i*; латинські *tertius*, *tertio* переміняють місцями *r* і *e*.

4

Українське *чотири*, *штири*, польське *szttery*, кельтське *cethir* походять від українського *ще-тере* (ще *тре*), бо четвертий палець ще міг тертися об інші, як і третій. По-санскритськи чужоземні вчені пишуть *thshatur*, вимовляється *чатур* (чотири), по-литовськи *keturi*, латинською *quatuor* і грецькою, із заміною *thsh* на *i*, – *tettares*. *Четвертий* по-кельтськи *cethvirtas*, литовською *ketvirtas*, санскритською *thshaturthâ* чи *чатурта*, грецькою *tettarios*. Латинське *quartus* відкидає в середині *t* замість, як у литовській *ketvirtus*; так само польське *czworo* відкидає *t* із *четверо*, по-санскритськи *thshatwar*, по-чеськи *ctver*. Уже від польського *czworo* походить англійське *four* (чотири), німецьке *vier*, *virte*, яке німці виводять від *vox*. Навпаки, готське *fivor* (чотири), замість *fitvor*, заміняє наше *ч*, чи санскритське *thsh*, чи грецьке *t* на *f*. Санскритська форма

thshatur замість *choturi*, рівнозначне латинській *quatuor* замість литовської *keturi*, не має нас дивувати, якщо пригадаємо, що навіть в деяких місцевостях Росії замість *четыре* говорять *чатыры* та ін., наприклад: *жана* (жена), *табе* (тебе), *сабе*, *яго*, замість *его*.

У санскриті найчастіше наше *о* замінюється на *а*, подібно як в одному із великоросійських говорів, який називають *акаючим*, і що, за твердженням російських вчених, сталося через змішування із іногородцями. Хоча росіяни вимовляють *а*, але все ж по-давнішому пишуть *о*, точнісінько так, як у новгородському говорі і в українській мові. Отож думка деяких наших і закордонних учених, що наше *о* походить уже від санскритського *а*, не має під собою наукового ґрунту. Інакше довелося би переконувати, що належні до фінського племені чуди, чуваші, черемиси, мордва та інші походять також від арійців. Ні, я вважаю, що не тільки сучасна російська мова – порівняно нова, – як і білоруська, але й давня литовська мова, що наближається до санскритської і латинської, значною мірою зіпсута поміссю. Литва з трьох боків була оточена іногородцями.

5

П'ять, *п'ятий* походить від українського *пів-утятий* (наполовину врізаний) чи від *підтятий* (підрізаний). *П'ять* по-чеськи *pet*, старослов'янське носове *пенть*, старопольське, також носове, *pent*, *penć*, грецьке *pente*, санскритське *panthshan* (паньчан). *П'ятий* по-чеськи *páty*, польською — *pionty*, *piqty*, ведійською *panthshata*, грецькою *pemptos*; звідси, змінюючи *p* на *t*, англійське *fifth* (п'ятий), німецьке *fünf* (п'ять). Але й російське *это* простий народ переробляє на *єнто*, *єфто*, *евта*. Точно так же виникли німецьке *fünf*, англійське *five* (п'ять). По-литовськи *penktas* (п'ятий), по-латині *quintus*; але і санскритське *ар* (вода) по-латині *aqua*. Тут доречно зауважити, що носових звуків, що вкралися в старослов'янський і польський *пенть*, *pent*, *pięć*, грецьке *pente*, санскритське *pañthshan*, взагалі не можна вважати (як це роблять) корінними, природними для арійського племені, тому що їх набули завдяки вологому клімату і від нього виникли: від запалення носової оболонки, нежиті, золотухи і різних катарів. Людина із постійною нежиттю завжди *говорить в ніс*.

А тому й не дивно, що поляки чи давніші західні поляни набули носових звуків, адже відомо, що стародавня Великопольща була майже вкрита озерами і стоячими водами; греки також жили майже на воді, а що стосується індійців, у яких санскрит був одним із багатьох стародавніх говорів, то вони ще й зараз, незважаючи на сильні спеки і засухи, протягом кількох місяців на рік живуть в болоті, а цілі країни через періодичні дощі стають непрохідними. Навпаки, українці жили раніше і живуть тепер у сухому кліматі, влітку і зимою, а тому і *не терплять* носових звуків ще більше, ніж росіяни, що живуть *тепер* на півночі при вологішому кліматі. Попереду ми бачили, що простий люд уже заміняє *это* на *єнто* і ін. Таких звуків у Великоросії тепер безліч, а через те росіяни й відзначаються хорошою французькою вимовою.

6

Українське *шість* утворено від *ще-єсть*. Покінчивши лічбу на одній руці, починали *знову*, *ще* так само на другій, отже, *ще-єсть* можливість лічити. Українське *ще* часто вимовляється як *ше*. Шість латинською мовою *sex*, гебрійською *шеш*, литовською *szeszi*, санскритською *shash* (шаш), грецькою *sjeks*, *ěks*, провансальською *ksiks*, готською *saihs*, німецького *sechs*, англійською і французькою *six*. Це останнє пишеться через *i*, як і українське спотворене *шість*. Що ж стосовно санскритського *shash*, то й тут наше *е* замінено на *а*. Подібно, як *третій* запозичує друге *т* від закінчення *тре(т)*, так *шестий* переймає *т* від *шесть*, отже, латинське *sex*, гебрійське *шеш*, санскритське *шаи* та ін. втратили своє *i*, але знову набувають його у формах, похідних від нашого *шесть*, як-от: італійське *sesto* (шостий), латинське *sextus*, санскритське *shashṭa*.

Тут доречно нагадати, що українське *ще*, російське *еще*, старослов'янське *еште* не походять від латинського *etiam*; навпаки, українське *ще* чи *сче* знаходимо у грецьких і латинських закінченнях на *sko*, *sco*, наприклад, *sene-sco* (старію чи *старію ще*). На означення вищого ступеня українець вживає закінчення *ще*, наприклад: *новий ще* —

новітій чи новітійшій, російською мовою *новейший*, польською *nowiejszy* чи *nowszy*, по-латині *novissi-mus*. У множині по-українськи *новітій*, так само *новітійшій*, по-польськи *nowiejsi* чи *nowsi*, в санскриті перероблено на носове *nawjans* чи *nawjēs* (новітій). Взагалі українське *ще* величезну роль відіграє в нашій мові; українське *був-ще* творить *бувши*, польське *bywszy*. Українське *ділаю-ще* творить *ділаючи*, польською *działając*. Звідси ж українське *ділающий*, польською *działający* і т. д.

7

Польське *siedem*, *siedm*, чеською замість *sedem* — *sedm*, по-українськи в скороченні *сім* чи як у російській *семь*. Але українське і російське *седмий* зберегли попередню форму і букву *д* так само, як польське *siodmy*. Не піддається сумніву, що назва цього числа походить від українського *седимо* (ми сидимо) чи залишаємось без роботи, святкуємо цей день після шестиденної праці. Італійське *sedemo* (ми сидимо) має таке ж закінчення, як і українське *сидимо*; польське *siedzimy* має закінчення правильніше, тому що воно, як і латинське *mus*, походить від *ми*. *Семь* замість *седемь* (в російській), по-італійськи *sette*, латинською *septem*, санскритською *saptam*, звідси гебрейське *шеба*, німецьке *sieben*, англійське *seven*, грецьке *ἐπτα*. Ми бачили, що греки із *pén-te* (п'ять) утворили *pemptos*. В такий спосіб постало латинське *septem*, санскритське *saptam* замість *setem*, *sedem*. Як ми перед цим бачили, що від *тре(м)* постало закінчення *третій*, так само від *седем* утворилося закінчення *седмий* (сьомий), по-латинськи *septimus*, по-санскритськи *saptama*, і це доводить, що ми не помилились, утворюючи *три* від *трет*. Як *сім* замість *седем* походить від українського *сидимо*, тобто не працюємо, так і українське *тиждень* (російське *неделя*), польське *tydzień* походять від українського *тиш-день* чи *день тиши*, спокою, і, можливо, старіше від числа *сім*. Українське *неділля* (в росіян воскресеньє і неделя) також походить від *не ділать*, себто відпочивати.

Українське *сімкрат* замість *седмкрат*, польське *siedmkroć*, по-санскритськи *saptakritwas* (сім разів). Литовське *tris kartas* (три рази), *du kartu* (два рази). Українське *крать*, польське *kroć*, російське *крат*, старослов'янське *крате* походять від українського *крутити*, наприклад: *крутило би твою маму!* чи в скороченому *круть, кроть твою маму!* (у значенні: корчило б твою матір!). Від українського *скрутитися* в значенні *спохватитися*, *притьмом зайнятися* походить *скрут* (а)! (багато діла, хаос), *скрутий* (дуже зайнятий), *скрутно!* (багато справ!)¹, польське *kruto*, російське *крутень* за словарем Даля означає *нетерпеливий, скорий*, у тверському говорі *окрутный* означає *быстрый, ловкий*. По цьому можемо стверджувати, що уже звідси, а саме від *крутиться* у переносному значенні виникли санскритські корені: *kar*, *kri* (робить, працювати), латинське *creo* (роблю, створюю), *creator*, санскритське *kartar* (творець). Між іншим, слово *крутить* знаходимо в чужоземних мовах і в буквальному значенні; так, наприклад, *кручу* в старослов'янській і польській перейшло в носове *кронцомъ, kręset, kręse*, у санскриті те ж носове *krunthshami*, читай *крунчами* (згинаю), в латинській уже не носове: *crucio* (мучу), *cruх* (шибениця, тортури, хрест) і ін.

Польське *okrutny* (лютий, жорстокий), *okrutnie* (безжалісно, по-звірячому) також походить від українського *окрутити* в значенні згинати, скручувати і т. п. Російське *кручинить* за словарем Даля означає *печалити, знущатися*. Таким чином, латинське *crucio* походить від того ж кореня, що й *creo*, але без української мови (якої не тільки іноземні, а й слов'янські вчені не знають достатньо) ми не в змозі були б у тому переконатися. Санскритське *kriḡ*, читай *крідж* (грати, розважатися) походить від того ж кореня, тому що від *крутить* походить *круг, кружить*, по-польськи *krążyć* означає гулять, грати в круг, по-українськи *кружитися* (крутитися, танцювати). Від санскритського *krunthshami* помилково утворюють англійське *shrine*, французьке *ecran*, бо вони походять від *круть, скрути*, звідси українське *скриня*, польське *skrzynia*, латинське *skrinium*, германське *shrank*, німецьке *schränk* (шафа) та інші. Щоправда, *круть, накривать* є і в англійській *to cover*, і в французькій *couvrir*, але назва *скриня*,

¹ Див.: Словница Пискунова.— Киевъ, 1873, с. 109.— Прим, автора.

латинською *scrinium*, безпосередньо вироблена українцями, а не італійцями чи греками.

8

Українське *вісім*, російське *восемь*, польське *osiem*, *ośm* походить від українського *від-сім* (від семи), чи *наступний після семи*. На означення польського *od*, російського *от*, українець вживає чотири форми: *від*, *віт*, *од* і *от* відповідно законів фонетики. Так, *од-він* краще узгоджується, ніж *від-він*; навпаки, *від-сім* краще, ніж *од-сім*. Як від *восемь* утворилося польське *osiem*, так можна вважати, що прямо від українського *віт-сім* постало санскритське *washtim*, а після *ashtam*, читай *aṣṭam* (вісім), литовське *asztuni*, готське *ahtau*, латинське *octo*, французьке *huit*, валійське *wyth* (вісім). Оскільки ні греки, ні римляни *уже не знали* нашого *ш*, санскритського *sh*, то, природно, санскритське *ashtan* змінилося на латинське *octo*; так само як санскритське *thshatur* (чатур) по-латинськи *quatuor*, тому що нашого *ч*, польського *cz* також не знали жителі *Latium*, хоча інші італійці й сьогодні вимовляють *ce*, *ci* як *че*, *чі* і подібно *sce*, *sci* як *ше*, *ші*; отже, і їхні предки (не римські аристократи) знали наше *ч* і *ш*, польське *cz*, *sz*, французьке *che*, англійське *ch*, *sch* та ін. Знамениті слова «*lasciate ogni speranza*» Данте вимовляв точно так, як українець вимовляє *лишайте*, і росіяни говорить *лишайте*, *лишите*.

9

Дев'ять походить від українського *давить*, бо дев'ятий палець надавлює на восьмий; повторять же *тре(т)*, як на означення *третього* пальця, уже було не зручно. Через те наш найдавніший математик і мусив знайти інший термін, також підхожий за значенням. Латинське *povet*, санскритське *pawan* (дев'ять) утворюють від санскритського *pawa*, латинського *povus* (новий). Справді, подібність значна, але цього ще недостатньо, і ніхто не доведе, що, скажімо, українське *дуги* походило від того ж кореня, що англійське *duty* (обов'язок). Правильніше, що від *дев'ять*, чеське *devet*, постало старослов'янське носове *девентъ*, *девонтъ*, польське *dewenć*, *dzewięć* і санскритське *amant*, потім *nawant*, *nawan*. Якщо латинське *povet* чи санскритське *pawan* могли утворити грецьке *ἐπνέα*, англійське *nine* (дев'ять), то тим більше наше первісне *d* могло бути відкинуто з форми дев'ять, як подібно самі слов'яни зробили в польському *osiem* замість *восемь*. Що *дев'ять*, чеське *devet*, походять від українського *давить*, нас переконує навіть форма дев'ятого пальця, *вигнута* від натиску на бічні.

Очевидячки, згадане попереду санскритське *pawa*, латинське *povus*, наше *новий*, *новик*, *новинок* походять від того ж кореня, що й *невеста*, польське *niewiasta* (жінка) чи *неведающая*, *неопытна*. Здається, де підтверджує і форма грецького *nefos*, французького *neuf*, англійського *new* (новий). Польське *nie wie* означає не знає, не розуміє; російське *невежа* (невіглас), власне, означає *незнающий*, *неопытный* і відповідає *формі* грецького *nefos*. Таким чином, можна здогадуватися, що первісна форма була *невий*, потім *новий*, латинське *povus*, італійське *nuovo*, *povo*, французьке *pouveau* і санскритське через звичайну заміну нашого *o* на *a*: *pawa*.

10

Десять походить від українського *досить*, польське *dosyć*, *dość*; в новгородському говорі також *досыть* (достатньо), а це походить від *до-сита*, латинська *ad satis*. *Десять* по-чеськи- *deset*, старослов'янське *десонтъ*, польське *desent*, *dziesięć*, санскритське *dasan* замість *dasant*, по-циганськи *деш*, латинською *decem*, грецькою *deka*, французькою *dix*, німецьке *zehn*, германське *zehen*, англійське *ten*, китайське *tschi* (десять). Санскритське *dasan* Бонн² утворює від *dwa* і *san* замість *thshan*, закінчення *panth-shan* (п'ять), або *два рази п'ять*; але, як ми бачили попереду, той же вчений Бонн стверджує, що на початку складних чисел санскрит вживає *dwi* замість *dwa*. Навпаки, два *a* в *dasan* доводять лише те, сказане нами, що українські *o*, *e* санскрит постійно змінює на *своє* вічне *a*, таким чином, і наше *десять*, чеське *deset*. старослов'янське

² Бонн, Фальмераер і далі по тексту Коллонтай, Мицієвський, Мюллер, Шайнаха, Богуфал, Бандке, Дітмар – тогочасні зарубіжні мовознавці.

десонть могло змінитися на *dasan*. Латинське *decem* також пишеться через *e*, а не *a*, так само і грецьке *deka*, циганське *deu*, германське *zehen*, німецьке *zehn*, англійське *ten*.

11-ть, 12-ть, 20-ть, 30-ть, 50-т

Українське *одинадцять*, польське *jedenascie* походять від *один на десять* чи *один* накладається на *десять*, що надзвичайно логічно і незрівнянно правильніше латинського *undecim*, санскритського *ekadasan* і грецького *ēdeka*, які всі виражають буквально не *одинадцять*, а *один-десяток*. Так само і латинське *duodecim*, санскритське *dwadasan* і грецьке *dodeka* виражають дослівно не *дванадцять*, а *два-десятки*. Наше *дванадцять* також походить від *два-на десять*, як *тринадцять* від *три-на-десять* і інші. Отже, санскритське *dwadasan* і латинське *duodecim* мали б виражати, як українське *два-десять*=*двадцять* замість *двадцять*, польською – *dwadziescia*. А от і санскритське *winsati* чи *wjṣati* замість *dwinsati*, *dujṣati* означає *двадцять*, опускаючи на початку і в середині *d*, так само і латинське *viginti* замість *dwiginti* відкидає обоє *d*, а з українського закінчення *цять*, в *двадцять*, творить носове *ginti*. Англійське *twenty* (двадцять), французьке *vingt*, німецьке *zwanzig* являють форми, що вже цілком виродилися.

Українське *три-десять* = *тридцять*, латинське *triginta* замість *tridcinti*; санскритське *trinsat* чи *trisat* також відкидає *d*, що російське було б *трицать*- замість *тридцать*, а це замість *тридсять*. Українське і російське *п'ятдесят*, польське *pięćdziesiąt*, санскритською мовою *panthshasat* замість *panthshadasat*, провансальське *quīcenti* замість *quīndesenti*, латинське *quingenti* та ін. Тут належить звернути увагу на ту важливу обставину, що всі наведені перед цим закінчення: санскритське *sat*, латинське *ginti*, *genti*, провансальське *centi*, так само і англійське закінчення *twenty* (двадцять), *fifty* (п'ятдесят), грецьке *pentekonta* (п'ятдесят) замість *pentegenti* чи *centi* – всі вони незаперечно доводять, що первісно санскритська форма *dasan* була *dasant*, *dasat*; латинське *decem* було *decent*, *deset*, а грецьке *deka* було *dekat*, *deçat* і т. д. різнозначно майже українському *десять*, чеському *desi* і що, таким чином, санскритське *dasan*, всупереч твердженню Бонна, не утворилося від *dwa – san*.

100

Сто походить від «стой!» Так само *десять* від *досить* чи достатньо. Однак може бути, що від *десятий* раніше постало *сотий*, а звідси уже *сто*, тому що і від санскритського *dasati* вчені виводять *sata* (сто), звідси провансальське носове *santa*, латинське *centum*, французьке *cent*, німецьке *hundert*, замість *sunt*, *sent*.

1000

Тисяча походить від українського *десяч* чи *десяток*, маючи на увазі тут *десяту сотню*; так само санскритське *shashti* (шістдесят) походить від *shashta* (шостий).

П'ятак українці також часто переінакшують на *п'ятч*. *Тисяча* – литовською *tukstantis*, але й наше *п'ять* литовською *penktas*, готською *thousand*, німецькою *tausend*, англійською *thousand* означає тисяч. Не будемо дивуватися закінченню *send*, *sand* хоча б тому, що подібний носовий *є* і в польській – *tysionc*, *tysiqc*. Санскритське *sahasra* (тисяч), здається, не має зв'язку з нашим *і*, напевно, наші предки не вміли ще лічити до тисячі перед поділом племен. Литовці і германці запозичили цю форму від нас, як і багато інших, новіших (племен) уже потім, завдяки близькому сусідству і змішуванню.

Здається, із наведених тут зіставлень ми в змозі позитивно стверджувати: 1) що відкриття і назва *перших десяти чисел*, вживаних нині всіма арійськими племенами, належить слов'янам³ і переважно українцям чи русинам, від яких, тобто від Київської Русі, і сама Росія отримала свою назву; 2) що відкриття це не може вважатися дуже давнім, *порівняно* (напевно, перед тим уже був у вжитку інший спосіб рахувати,

³ Лічити, міркувати і міряти — одне й те ж. Всі захоплюються тією спритністю, з якою українські природні математики ділять громадську землю на найдрібніші клаптики! Жоден землемір без інструментів того не зробить. Такий же вроджений, але разом із тим і вчений математик, поляк Коперник, перший розверстав небо як належить. Що ж до українців, то відомо, що вони в литовському війську були найкращими артилеристами. (Прим, автора).

простіший), бо мова тодішніх слов'ян, а переважно головного племені, була такою ж, як нині українська, уже навіть тоді частково зіпсута! Так, замість *до-сита* уже говорили *досить*; замість *еште, еше* уже говорили *ще, ше* і ін.; замість *тере-той* говорили *тереть, тере, тре* і 3) що уже тоді наші предки святкували *седмый день*.

Не багато минуло століть від часу панування латинської мови, але зараз її уже ніхто не розуміє, так само німці не розуміють мови готів. Говори диких людей змінюються протягом декількох поколінь, мова ж українців, хоча також не в первісній формі, стоїть до нашого часу твердо, як непорушна скеля⁴. Якщо коли-небудь, не скоро, здійсниться думка про єдину слов'янську мову, то українська першою з-посеред інших має на це право, оскільки це мова *корінна* і через те всі слов'янські племена краще її розуміють, ніж інші мови. Так, поляк, словак, чех, серб і інші легше зрозуміють українця, ніж росіянина, а цей останній швидше зрозуміє українця, аніж поляка, чеха та інших.

А між іншим, деякі російські і польські вчені стверджують, що українська мова є продуктом виродження уже в *історичний час*! Ось до чого привело давніше поширення (не в розмовній практиці, а в писемності) так званої старослов'янської, а згодом церковної мови! Так, стверджують, що українські закінчення *в* у формі *ходив, просив, дав*, у російській мові *ходилъ, просилъ, далъ*, у польській – *chodził, prosił, dał* походять від старослов'янського *лъ*. А що на це скажуть санскритська і латинська мови? Навіть більше вироджені за ці останні – грецька, готська і англійська можуть протестувати проти такого ненаукового твердження.

А от провансальське подвоєне *dadāwa* означає українською *дав*. Так само і санскритське *dadāw* чи *dadāu*, навіть у Вятській губернії говорять *нашоу* замість *нашовъ* (пошелъ), польське *poszedł; naszej* замість *нашовъ* (нашелъ). Те ж саме зустрічаємо в латинському *potui*, в давнину *potuvi; habui* замість *habevi; fui* замість *fuvi*. Латинські *amavi, amabat* беруть закінчення від українського *въ, вемъ*, наприклад: *любыв, любывем* (я любив), польською – *lubil, lubilem*. Те ж закінчення мають і італійське *amava*, іспанське *amaba*, змінюючи *v* на *b*. Українське *скребавем* чи *я скребав*, латинською *scribebam*, італійською *scriveva*, іспанською *scribeba*, по-французьки *j'écrivais*. Із цього бачимо, що латинське *scribebam* (я креслив) має якраз таке ж закінчення, як і українське *скребавем*, польське *skrobałem*, але *уже втрачене* як у старослов'янській, так і в російській мові, а тому й потрібно додавати займенник – *я скребаль*.

Таке ж закінчення зустрічаємо і в санскриті, наприклад *ābhiwam* (я був), в українській *бувем*, польською *bylem*. Із цього виходить, що не українське *в, вем* виникло із *лъ*, польське *l, lem*, але навпаки, останні закінчення уже похідні від українських, а ще показовішим є те, що і українець часто вимовляє *л* замість *в*, наприклад: *стовп і столп; столб* – російською, *slup* – польською, *sthamba* – у санскритській, *stipes* – у латинській. Оскільки українське *стовп* є корінним, тому що походить від слова *ставить, ставлять*, а саме від кореня *став* і *по*, чи *поставить*, санскритське *stha* (стать), *staw* (ставить), то нема сумніву, що *санскритське sthamba* замінило *w* на *m*⁵, а латинське *stipes*, замість *stivpes*. Російське *столб* і польське *slup* більше відрізняються від українського, ніж санскритське і латинське! Скандинавською *stolpe* означало стовп, а ще символ *бога війни*.

Сліди подібних закінчень на *в* зустрічаємо і нині у новгородців і в інших слов'ян, навіть незважаючи на переважання (на письмі) старослов'янської мови, у збірнику Святослава 1073 року зустрічаємо українське *дав*, але це все ж не перешкодило стверджувати, що українське *в* уже в новий час перероблене із *л*! Ті ж самі панове, *так само науково* стверджують, що українське *дж*, наприклад, *будю, буджу*, так само, як і

⁴ Сьогоднішні усаїтнені жителі Ісландії вживають таку ж мову, як і первісні колоністи цього острова 874 року, і перебувають у такому ж застої, як і жителі України. • (Прим. автора).

⁵ Так само від українського *живити, живля* походить *земля* замість *зевля*. – Прим. автора.

російське *бужу*, з'явилося лиш у XVI столітті і перероблене із старослов'янського *ждѣ*. У такому випадку і польське *dz*, санскритське *g* (дж, дз), італійське *ge, gi*, англійське *j* (дж) також не старіше XVI ст.? Навпаки, старослов'янське *ждѣ* є уже вивернутим *дж*. Це останнє Потебня виводить не від *дѣ*, але від *жѣ*, але дуже помиляється, бо *бужу*, польське *budze* походять від *будить*, як і українське *ходю, ходжу, хожу*, польське *chodze* походять від *ходить*.

Ми бачили, що санскритське *ābhuwam* (я був) є те саме, що й українське *бувем*, польське *bylem*, латинське *fui, ex foui, fivi*, але чужоземці дуже часто відкидають *в*, наприклад: українське *бравем* (я брав), *убравем* (я забрав, прибрав), польське *zabralem* санскритською *ābharam* (я ніс), латинською *ferebam*, грецькою *ēferon*. Наш корінь *бра, бер, бір*, брать санскритською *bhar, bhri*, грецькою і латинською *fer*, готське *bajra* означають *нести*. Українське *берімо* (берім), польське *bierzmy*, санскритською *bharama*⁶ (несім). Отже, поняття *нести* уже виникло від *брать, забирать*, бо корінь *бр* є той же, що *пр* від слова *ять*, звідси українське *прियाми* чи *приняти*, польське *przyjąć*, російське *принять*.

Нарешті, додамо ще, що українське закінчення *в* трапляється не тільки в санскриті, латині, італійській, іспанській і французькій мовах, а й у готському *gaft*, що має те значення, що й українське *дав*, тобто *д* замінюється на *g* іноземне, а *в* на *f*. Англійське *he gave* (він дав) ближче підходить до типу, але не старослов'янського, російського чи польського, а до українського, санскритського й інших. Такий же первісний тип являє і український корінь *бу, бути*, але не старослов'янський «*быти*», російський «*быть*», польський *bus*. Ще Максимович зауважив, що корінь *бу* відповідає санскритському *bhu* (бути). Латинське *fuere*, французьке *fut* (був) також пишуться через *у*, як і українське *бути*. Між іншим, первісне *у* зустрічаємо і в російських формах: *буду, будто, буде, буди, будни, будничать*. Уже англійське *to be* (читається *ту бі* – бути) є спотвореним, як і німецьке *ich bin* (я є), кельтське *bott* (бути), саксонське *byan* (проживати чи перебувати), готське *baian*; але й тамбовський говір вживає *бавать* замість українського *бувати*, російського *бывать*.

На початку цього дослідження від слова *ходить* ми утворювали *находить, знаходить, знахар* і *знать*; але від того ж кореня походить і багато інших.

Так, від слова *восходить* походить санскритське *chhand*, латинське *scando* (вступаю), *Scandinavia, scandula, scala*, французьке *escalier* (сходинок, драбина). Однак й українець замість *восходить* найчастіше говорить *сходить, сход*, а поляк замість *wschody* говорить *schody* (сходи). Отже, від наших *стертих* форм походять чужоземні! Від *находить* походить норманське *findu* (найти), англійське *to find*, але й новгородці говорять *фодить* замість *ходить*, а українець часто говорить *фатати* замість *хватати*. Уже від форми спотвореного *фатати* походить латинське *fucio* (роблю), буквально *берусь, хапаюсь за роботу*. Подібно українське *лапати* (хапати), польське *lapać*, грецькою *labein* (брать), латинською *labor* (труд). Звідси українське *робити*, польське *robić*, російське *работа*, литовське *loba*. І санскритське *labhē* так, як і в нас, змінюється на *rabhē*.

Від *виходить, вийти* українське *вистя*, польське *wyjście*, що означає одночасно *вихід* і *ухід*. Звідси німецьке і англійське *west* (захід), французьке *l'ouest*, а від *восход*, а чи від *восток* походить німецьке *ost*, англійське *east*, французьке *l'est*. Латинське *ascensus* походить від *ad-scando-adscendo*, тобто також від *восходить*. Від *уходить, уйти* утворилося українське *устя* (гирло), польське *ujście*, італійське *uscio* (двері, вихід), звідси ж *уста*, польське *usta*, санскритське *astha, asya, âs*, латинське *os* (вуста) *ostium*,

⁶ І в італійській наказове *andigmo* (ідімо) закінчується на *то*, як і українське на – *мо*: ідімо; санскритське на *то*, польське найправильніше *ту* (ми): *idźmy*. Ще в XVI ст. в церковних співах вживалося *помолимся* замість старослов'янського і російського *помолимся*. Очевидно, *мь* у цьому випадку і в старослов'янській вимовлялося як *мы*. Ще раз зазначимо, що італійці, як нові, так і давні, мають багато спільного з українцями, яких навіть називали італійцями задніпрянськими. – Прим.автора.

грецьке *estia* (камін), французьке *l'issue*. Від *сходний* чи *сходен* виникло майже подібне арабське *schaden* (похожий). Від *сходиться*, чи миритися, походить українське *сходний*, звідси, для розрізнення з останньою формою *згодний*, читай *zhodnyi* (миролюбний) – *згода!* польське *zgoda* (хай буде так! добре!), англійське *good*, санскритське *hauta* (добре!), німецьке *gut*, а також українське *годи!* (російське *довольно!*).

Слід пам'ятати, що українець майже не знає латинського і польського *g*, російського *г*, але завжди вимовляє як тверде *h* польське і англійське, а тому і перехід від *сходний* до *згодний* надзвичайно відповідний і зрозумілий. Німецькі вчені доводять, що і норманці, і германці в найдавніший час не знали *g*, але *h*. Останнє переважає і в санскриті, але вже м'яке, до того ж з'являється і *g*, яке я відношу також до носових звуків, не властивих первісним арійцям.

Українське *годити* має многократне значення, уже частково забуте в інших слов'ян, а саме: 1) мирити, задовольняти, наймати на службу; 2) зіставляти з іншим, звідси готське *gadeti* (діло, робота); 3) нападати, попасти, польське *godzić*, *ngodzić*; 4) бути *годним до чогось*, *пригодним*, українське *годно-єсть* творить *годность*, польське *godność* (достоїнство, гідність), англійське *goodness* (доброта), *good* (здібний, добрий), *goods* (речі, товари); 5) *угождать* звідси *вигода*; 6) *погодить* звідси *погода*; *пождать*, *ожидать*, *дожидать* звідси російське *дождь*, українське *дождж* – *дощ*, польське *deszcz*.

Від *годить* у значенні «угождать» походить італійське *godere* (користуватися), *goditore* (смакоїд), німецьке *gedeihen*, латинське *gaudeo* (радуюсь, користуюсь), грецьке *getheo*, французьке *la gaieté* (радість). *Угождать* по-українськи *годити*, *гаджати*, *гажати*, звідси санскритське *gaḡa*, читай *гаджа* (п'яниця). Від *годить* у значенні зіставляти одне з одним, погоджувать, походить *год*, *година*, санскритське *hatī*, а також *gati*, грецьке *ētos* замість *hotos*. Від *год* походить російське *годовать* чи *жить*, перебувати протягом року, українське *годовати*, *перегодовати* (провести рік, вигодувати худобу), польське *hodować* (мати старання, годувать), від *годовати* (годувать) походить *готовати* (варить), *готовити* (приготовляти), звідси англійське *hot* (тепло), *heat* (теплота), німецьке *heiss*, *hitzig*. До латинського *cogno* (варю) також прив'язано значення *приготовляти*, *влаштувувати*. Звідси уже англійське *to cook*, німецьке *kucken*, російське і польське *кухня*, *kuchnia*. Латинське *cogno* є подвоєне замість *co-co*, як *bibo* подвоєне від *пить*.

Як від *уходить*, *уйти* походить *устье*, польське *ujscie*, так само *уста*, польською – *usta*, так від *уход* походить *ухо*, *уши*, де звуки сходяться і проникають, ніби у двері чи квартиру. По-італійськи *uscio*, читай *ушіо* (вхід, двері). Ухо, грецьке *oīs*, готське *auso*, литовське *ausis*, а через заміну *s* на *r* латинське *auris*. Так само від *os* (*уста*) походить латинське *oris*. Від *auris* уже походить італійське *orecchio*, французьке *oreille*, англійське *ear* (ухо), в якому вже нема жодної первісної букви! Що стосується форми *auso*, *ausis*, *to* і у нас іллірійське *uho* змінюється на сербське *uho*. наше *ушко*, по-чеськи *ousko*; російське *его* змінюється на *ево*, у пермському говорі *добрыф*, *многиф* замість *добрых*, *многих*; *восударь*, *восподин* замість *государь*, *господин*.

Від українського *злити-ухо* походить *слух*, *слих*, бо звуки *заливають*, *зливаються* у вусі і творять *слух*. Від *слухать* походить *слуга*, по-санскритськи *sarakas* замість *salahas*, *slaha*. Від *слухать* через заміну *l* на *r* санскритський корінь *sru*, *śru*, латинське *cluso*, грецьке *kliuo* (чую), латинське *clicus*, провансальське *cluiens*, готське *hliuma*. Як від *знаходить*, *знайти* походить *знать*, так від *слыхать* походить *слыть*, *слынуть*, старослов'янське *слути* (слинуть). Від українського закінчення на *в*: *слив* (слыл) походить *славний* замість *сливний*, звідси *слава*, *славить*, *прославлять*, а потім *слово* чи *прославлять словом*. Від *слова* уже походить *слов'яни*, а не як російське *славяне* через звичайну заміну *o* на *a*. Від *слава* походить ведійське *srawas*, *śrawas*, грецьке- *lofos*, латинське *cluis ex cluvis*, *clivior*, *cluior*. Хай не дивують нас чужоземні скорочення коренів, наприклад, санскритське *sru*, латинське *clu*, замість нашої основи *слух*, *слых*, *слыш*, бо те ж саме зустрічаємо і в нас, наприклад: тамбовське *слы* замість *слышиши*;

гля-ка замість гляди-ка, табеи чал замість тебе чаялось. Наше слава нормандці переробили на *laf, lof, leif*, польською *czworo*, по-анлійськи *four*.

Фальмераер доводить, що сучасні греки є лише помісся ілліро-слов'ян. Аж до Кріта зустрічаються назви гір, рік і населених пунктів по-слов'янськи, наш вплив ще виразніше виявляється в одязі, полюванні, військових звичаях і способі життя греків. Насправді деякі наші слова запозичені чужоземцями уже в порівняно нові часи. Так, від *злягти* в значенні *лягати, лечь костьми*, польською *zledz, poledz w bitwie* чи бути вбитим на полі битви, походить німецьке *schlacht* (битва, бойня), *schlagen* (бити, вдарити), в давнину писали *slahan*; звідси германське *lah* (знак, наріз), німецьке *lachen* (назначити), грецьке *lachos* (частина, наділ), латинське *lacino, lancino* (розрізаю), *lacero* (деру). Можливо, звідси походить новгородське *ляшуть, лешиють поле* чи ділити на *лехи*, польською *lecha*, у нижньонівгородському говорі *ляхы*, у пермському – *леха* означає дванадцятку частину десятини.

У Візантійському літописі під 1147 роком уже зустрічаємо *Lechis scythicae genti*. Українське *злягти*, польське *zledz* мають ще значення *розродитись*. Від цього ж кореня *положитись* походить польське *polog*, російське *пложать, плодить*. У новгородському літописі читаємо: «а которая жена подлегла (розродилась), тую в домъ взяти церковный». А ось якраз і німецьке *schlagen*, раніше *slagan, slahan* також означає *родити*: *von gutem schlag* (добрих родів). Таким чином, норманське *slagt*, германське *slahta* (рід, сім'я) взяті від нас, а потім повернулись до нас у формі *шляхта*, польською *szlachta, szlachetny* (благородний).

Від того ж кореня *лягати*, а саме від *налагати*, накладати походить українське *налигач* (мотузка, яку накладають на роги волів і в'яжуть їх попарно, налигують), грецьке і латинське *li go* (в'язу).

Як швидко переконаємось, що наше слово стало здобутком багатьох народів, навіть не арійських, то само собою стане зрозумілим, що й первісна слов'янська цивілізація, звичаї, установа (закони) і релігія послужили зразком для інших. Через те і не будемо нарікати на Коллонтая за його занадто силувану гіпотезу про Скіфів – Богів, які начебто походили безпосередньо від нащадків уцілілого від потопу сімейства, а їхня мова, мовляв, була первісною для всього людства! Мицієвський також називав слов'ян учителями майже всіх нових народів, а Коллар заселив ними землю і всі періоди класичної давнини.

Насправді, якщо взяти за основу думку чужоземних вчених про арійську колиску не в Азії, а на Слов'янській рівнині і якщо окинемо поглядом численні могили, що тягнуться по ній до самого центру Азії, то стане цілком правдоподібним, що наші предки не прийшли до Дніпра із Азії, а навпаки, дорогою, яку встелили своїми кістками, тривалий час пересувались на Схід і, нарешті, покорили багату Індію. В такому випадку підкорення Сибіру жменькою козаків було лише повторенням попереднього, ще із доісторичного часу в Середній і Південній Азії, де були кращі умови для високої культури.

Ми сказали, що буква *a* панує в санскриті, а разом з тим подали докази, що не тільки наші, а й латинські *o, e* санскрит змінює на *a*. Далі, якщо факт переробки іноземцями російської мови внутрішньо-східних губерній на говір *акаючий* зіставимо із здогадним, у доісторичний час, переселенням наших предків у Азію, то в цей спосіб переконаємось, що вони легко стикалися під час тривалого блукання із племенами фінської і монгольської породи, від яких набули говору акаючого чи, іншими словами, засвоїли один із найдавніших індійських говорів (наріч). Згодом же прогрес цивілізації вплинув ще більше на його спотворення, себто на відступ від первісних форм.

Сучасна російська літературна мова майже на наших очах зробилася невпізнанною, а хто ж може вгадати, скільки століть перероблялася мова індійців, доки стала санскритом! На спотворення стародавньої мови не менше подіяло і змішування з первісними пожилцями Індії, так званими дравідами. Мовою арійського походження, за підрахунками Макса Мюллера, говорить 125 мільйонів індійців, а мовою дравідів 115

мільйонів.

Ще дуже недавно санскритська мова вважалася матір'ю всіх арійських, тепер прийшли до висновку, що вона може назватися лише їхньою сестрою. А де ж мати? Мюллер стверджує, що вона давно, ще перед санскритом згасла; і те ж саме правильно сказали б і про стародавню скандинавську мову, коли б Ісландії уже не існувало. Якщо ж для іноземних ерудитів, заглиблених у свої дрібниці, і Русландія також майже не існує, то не будемо їм дивуватись. Не будемо дивуватися і нашим рідним ерудитам, для яких українська мова також майже не існує. Коли одного із них я нарешті переконав, що українські закінчення *в, вем* старіші від старослов'янських, російських і польських *лъ, l, let*, тому що такі ж знаходимо в санскритських *wat, waai*, в латинських *vi bat*, в італійських і іспанських *va, ba*, тоді, на моє несказанне здивування, вчений професор, ніби жалкуючи що занадто далеко відійшов від рутини, із якою зрісся, раптом завагався і сказав: «так... але.. між іншим... а хто його зна, можливо, насправді українське *в, вем* постало уже від *лъ!*»

Відомо, що наші прийменники *по, на*, поєднуючись із коренями дієслів, творять нові слова, прийменників цих уже в інших мовах не зустрічаємо у *первісному виді*, але зате слова чи нові корені, похідні від них, запозичені від нас класичними мовами, зрозуміло, ще перед поділом племен. Так, від українського *полити* (полити, про дощ, розмочити землю) походить *болото* замість *полото, полито*, польське *bloto*, італійське *loto* замість *boloto, bloto*, латинське *lutus* замість *blutus*, норманське *lodia* (болото), готське носове *landa* (земля), англійське і німецьке *land*, польське *tąd*, французьке *boie* (болото), санскритське *bhu* (земля). Ми бачимо тут, що первісне *болото* перейменувалось на *землю* у інших народів, що жили у кліматі *вологому*. Не тільки стародавня Германія, а й стародавня Індія були вкриті лісами.

Від українського *тяти* (різати) – польське *ciąć*, санскритське *ciati* (відрізає). Від українського *стигати* (зрізати) – польське *scinać*, латинське *scindo*, санскритське *thsindami* (ріжу), грецьке *schiso*, німецьке *schinden*. Але й українське *тяти* змінюється на *тюк, цюк, тюкати, цюкати*, польське *ciąkać* (робить нарізи). Звідси ж *сікти, сікати, сікач, сокира*, польське *sickać, sickiera* (сокира), латинське *secare, secula* (коса), *securis* (сокира). Від українського *посікти* походить *нісок*, санскритською – *pis, pish,, pinashmi* (січу, товчу), латинською *pinso*. І тут українське *і* ми зустрічаємо і в санскриті, і в латині, так само як і наш прийменник *по*. Ми його зустрічаємо і в латинському *potens*, що походить від *тяга* чи *тягар, туго* чи *тяжко, потуга* (напруження, сила), польське *tego* (туго), *potęga* (могутність), *potezny* – означає те саме, що й санскритське *pâtijati*, латинське *potis-est, potestas, ex potent-tas*, грецьке *despotes*.

Від *нора* походить українське *нуратися, нуритися*, польське *nurzać się* (заглиблюватися), *nurzyć się* (знемагати), *ponury* (понурий), грецьке *poneros* (злий, хитрий). Від українського *сполом*, польське *społem* (разом, спільно, пополам) походить *посполом, посполство*, польською *pospolu, pospolstwo* чи *чернь, простолюдство*; звідси латинське *populus* замість *pospulus*, італійське *popolo*, французьке *peuple* (народ), грецьке *pollos* (многий), *polis* (місто), латинське *pollere, politicus* та ін., яких уже пізнати неможливо, наприклад, германське і англійське *folk* (юрба).

Між іншим, іноземці дуже часто відкидають наші прийменники, наприклад, українське *в домі* латинською *domi* (в домі), але й українці та росіяни часто говорять *дома*. Від українського *віяти* (віять) походить *вітер*, польське *wiater*, санскритське *wāta*, латинське *ventus*, англійське *wind*; але вже від *вынуть, вінуть* походить англійське *winter* (зима чи бурхливий час). Що ж стосується норманського *waeter*, англійського *weather*, німецького *wetter*, то ці вже походять від українського *повітря*, від *по-вітрі* чи рухається з вітром. Наше *по* тут відкинуто, як відкинуто *на* в норманському *fundu* (знаходить). Латинське *aër*, грецьке *áer* замість *faer* уже важко пізнати.

Насамкінець я мушу признатися, що в такому побіжному витягу із моєї порівняльної праці я не заявляв претензії і навіть можливості вичерпати питання про походження арійських мов, все ж усе сказане мною, здається, не дозволяє сумніватися в

тому, що як українська, так і російська (переважно народна) мови розвинулися самостійно, без допомоги так званої старослов'янської, ще в доісторичний час, і що перша з них, українська, пануючи в центрі слов'янського світу, *найменше* з-поміж усіх давніх і нових арійських мов піддалася спотворенню. Що ж стосується доказів, оснований на історії, то й літопис нас навчає, що св. Кирило знайшов уже в Корсуні псалтир і євангелію «*рускы писмены писано, и человека обрѣтъ глаголюще тою бесѣдою*».

Напевно, я вже досить втопив читача таким сухим (у нас) і невдячним предметом, та хай буде дозволено мені поставити ще одне питання. Чому, володіючи найобширнішою і найбагатшою країною, що спиралася на двоє морів, Чорне і Балтійське, наші, доісторичні предки відстали від усіх арійських племен? Відповідь на це, здається, дана уже Геродотом, який оповідає, що за межами скіфів-кочівників і хліборобів; жили на схід від Дніпра (в межах сучасної Орловської і Тульської губерній) племена іншої породи, яких він називає антропофагами чи людодідами. Деякі із них запозичили від скіфів одяг, а інші разом із одягом і мову, отже, названі іногородці жили в цих місцях довготривалий час *ще перед Геродотом*, якщо встигли прийняти від нас навіть мову. Із цього можемо зробити правдоподібний висновок, що один із велико-руських говорів, акаючий, утворився ще *перед Геродотом* і що задовго до існування Греції і Риму наші предки перебували під натиском північних варварів, а це, напевно, і спонукало їх розійтися в різні боки, як на південний схід, так на південь і захід.

Численні городки, як макові зерна, розкидані по всій нашій землі, доводять, що наші предки постійно жили на воєнному становищі, яке не дозволяло розвиватися їм внутрішньо. Не будемо їх занадто ідеалізувати, як це роблять інші. Багатоженство, завжди панівне серед народів воєнних, п'янство і воєнщина, а потім і сваволя – найкращі засоби стримування прогресу на цілі тисячоліття. Що наші *невинні* предки більше грали на сурмі, ніж на гусях, у тому можемо бути впевнені, і це підтверджують найдревніші пам'ятники. Проводар антів Лаврентій відповідав аварам: «*доки на землі вистачатиме мечів і стріл, доти ніхто слов'ян не підкорить*».

Латинське *vincere ex gvincere* (перемогти) вироблено не стародавніми італійцями, але нами. Наведені попереду слова *тяга*, *туго* походять від *тягать*, *тягнуть*, латинською – *tengo*, але уже від скороченого *тянуть* походить санскритське *tan* (розтягувати), грецьке *tejno*. Від українського *витягати* в значенні *стягуватися* на війну, польське *wyciągać w pole* походить звияжити, польське *zwyciężać* (перемагати, звияжити). Італійське *vincere* навіть означає при тому *виривати*, отже, *витягувати*. Звідси ж походить санскритське *wigi* (перемагати), *wigēsha* (перемога).

Ми бачимо, що латинське *vincere ex gvincere* також замінює наше з на *g*⁷, а *t* змінює на *s*, як і польське *zwyciężać*, *zwycęstwo* (перемога). Та й саме ж латинське *tengere* змінюється на *cingere* (обтягати), польською – *ociągac*. Латинське *cingulus* є те саме, що й українське *тин* від слова *отягнути* чи обвести кругом. Від українського з *тину* походить *стіна*. Скандінавське *tyn*, *tun* означали город (місто), по-англійськи *town*. Від того ж кореня *тягнуть*, *затягнуть пісню* походить латинське *tonos*, *tonare*; звідси ж санскритське *ton* (поширювати), а не як Мюллер стверджує, що латинське *tonos* походить від санскритського *ton*.

Від *витягать* чи виступати на війну також походить *ватага*, *ватаг* (проводар), також *ватажка*, *витязь* та ін. Від *стягать* походять *стяги*, *стязі*, *стяжаться*, по-польськи *ciągnąć na nieprzujaciela*, *sciąguć chorągwie*. Від українського *обтягатися*,

⁷ Тут наше *живить*, *живать*, по-санскритськи *gīw* чи *джів* (жити), литовське *givatie*, латинське *vivere ex gvinere*; як *posco* замість *gnosco* (знаю). Від українського *живля* (харчування, харч) походить *земля* замість *зевля*, польською – *ziemia*, старослов'янською – *зема*, литовською – *zeme*, санскритською – *gia*, *gam*, грецькою- *gé*, латинською – *humus*. Від *земля*, зрозуміло, походить *земляк*, *землянин*, польською – *ziemianin*, латинською *homo* (людина), в давнину писали *heto*, *hetonen*, *hetona*.

отягатися чи натягувати на себе одяг походить одягатися, одіватися, одітися (одіться), польське *odziać sie*, латинське *tegere* замість *abtegere*, грецьке *stego*, санскритське *sthâgami*. Звідси ж латинське *tegula*, німецьке *dicht*, польське *dach* (покрівля). Латинське *induo, indutus* є те ж, що й *одіти*, а всі від кореня *тягати*, про що, однак, на підставі грецької і латинської мов не можна здогадатися.

Латинське *dux*, грецьке *tagos* (ватажок) також вироблено нами, переважно людьми воєнними. Як від *водить* походить *вожак*, так від *доводить*, польською *dowodzie* чи командує походить українське *довідня*, польське *dowódca* (ватажок). Звідси грецьке *difoko, dioko*, земдське *dwaozh*, латинське *douco* замість *dovuco* (веду), так само *duco, educo, conduco*, італійське *condottiero*. Від *водить* також походить англійське *to wed* (женитися), польське *rozwod*, російське *развод*. По-старослов'янськи *водити жену* мало значення *бути жонатим*.

Російське *князь*, польське *ksiąze*, так само *ksiądz* чи вища духовна особа, *ksiąze kosciola*, німецьке *könig*, англійське *king* (король) також вироблено нами від *кінь, коняг, коняць* чи вершник, рицар, і даремно німецьке *könig* Бонн виводить із санскритського *ganaga* чи *ganitar*, читай *джанитар* (батько). Латинське *genitor*, що відповідає нашому *жонатий*, російське *жена*, польське *żona*, готське *gens*, дорійське *gana*, санскритське *gani*, читай *джані* (жінка), але в Тамбовській і Курській губерніях також говорять *жана*. Українське *коняка, коняга* означає велику жваву коняку; по-польськи *koniuch* – доглядач конюшні, а також знавець, любитель коней. Слово *война*, по-англійськи *war* також походить від нашого *бити* (англійське *to beat*, латинське *battere*), *бій, боювати, воювати*.

Наша *дружина, дружинник*, норманське *driuh* (слуга, військовий товариш) ми також не брали від варягів, як те стверджує поляк Шайнаха, для якого нормани, як для деяких росіян варяги, стали «кониками» невичерпної фантазії. Від українського *дере-го* (драти його) походить *дорого, дорогий, друг*, англійське *dear* (дорого, дорогий). Наше *мій друг* відповідає норманському *driuh* (слуга). Наше *хвати* також ми не брали від норманського *hvat* (скорий, справний), бо слово *хватають* походить уже від *хапати*, по-латинськи *capere*. Українське *хапун* означає *хабарник*.

Повторюю, даремно наших предків малюють рабами божими, сиріч овечками. В такому випадку вони не були б спроможними організувати таку сильну і мужню мову, у порівнянні з якою як санскритська, так і грецька постають зніженими і стерними.

Від слова *братися* чи змагатися походить *боротися, борня і боротьба*; звідси *боронить* чи захищати, *броя*, польське *bronь*(зброя), норманське *brynja*; навіть у перекладі Біблії Ульфілія із грецької на готську мову в IV ст. зустрічаємо *brunio* (залізнi лати), що й польське *uzbrojenie*, російське *зброя*.

Богуфал стверджує, що в стародавній Польщі замість *городок, містечко* вживалася назва *wik*. Норманське *wik* означає *городок, містечко*. Звідси *Barwik, Szlezwik, Riswik* та ін. Бандке, а за ним і Шайнаха твердили, що вже від названих чужоземних форм походять і польські закінчення, наприклад *Kruszwica*, стародавнє столичне місто. Але Шайнаха, проживаючи у Львові, мусив би знати, що русинське *віко* є те ж, що й польське *wieko* (кришка скрині, труни, коробки). Українець називає *віком* також крамничку, яку закривають за допомогою рухливої *віконниці*, на якій вдень накладають різний дріб'язок. У словнику Даля *веко і віко* означає *коробку*, а також «место продажи» дрібних товарів, «стойку».

Тут ми маємо пояснення поїменування *віками* містечок у Польщі і в Скандинавії, а також закінчення на *wik* у колишніх нормандських поселеннях від Одеру до Рейну і в Англії. Окрім цього, відомо, що і в стародавній Польщі навіть костельні села укріплювалися *замками*, навіть хлібні склади і млини захищалися міцними стінами, малі містечка обгороджувалися частоколом, валом і канавами, через які перекидали *висячі мости* або *віки*, що піднімалися чи опускалися, як *віко* скрині чи труни. Читач правильно вгадує, що *віко* походить від українського *вішати* чи *вішати, висіти*. Отож польське *Kruszwica* означає *оточену віками* чи перекидними містками, замість *навколо, кругом* –

круж-віка. Від *вішатъ* походить також *завіси*, а від *віко* українське вікно, бо спочатку, через брак скла, вікна були просто дірами, закритими пухом чи *віками* на крючках, себто *віконницями*.

Тут не місце поширюватися про походження норманів і варягів, але що наші предки ні в чому їм не поступалися, у тому сумніватися неможливо. Як у Англії брат продавав брата, батько сина, син матір, так новгородці продавали жінок, чехи продавали народ євреям, як тепер негри продаються арабам, а декілька років тому в Росії продавали душі – навіть мертві. Хто має бажання одержати поняття про війни Хмельницького і про велику, безконечну *руїну*, хай ознайомиться з останніми висновками Куліша і Костомарова. Тоді довідається, ким були так поетично оспівані *козаки*? Розбійниками, що грабували найбільше православні церкви і православний народ, сиріч *хватами*!

Поки були на Україні пани в ладівницях,
То у мужиків пироги лежали на полицях,
Як же почали швендіти по Україні козаки
з пороховими рогами,
То залишили скрізь степи і поля облогами.

Нігілісти – ті ж козаки, добиваючись необмеженої свободи і необмеженої рівності, вони так само старанно, як і безмозгли кріпосники, ратують за загальне рабство.

Якщо поглянемо на польську історію, то справді, її золотий вік вражає нас неймовірним польотом вперед слов'янського духу. Річ Посполита – це та ж слов'янська, але вже культурна громада – зрозуміло, як і сучасна великоросійська громада, не обійшлася без мужиків-куркулів, однак був час, коли ціла Великопольща складалася із ділової, *шарачкової* і незалежної шляхти, яка і захищала свою батьківщину, і без допомоги селян обробляла власну землю. Але на початку історії ми бачимо щось інше. Болеслав Хоробрий воював не тільки мечем, а й підкупом, і інтригами, для чого використовував духовенство, нарешті, самим же німцям допомагав поневолювати слов'ян. Хоча прославився *«превратный изъ людей»*, все ж від Дітмара одержав назву: *«великъ и смыслень»*. Польські князі так само билися за дрібниці, як і руські, про яких у *«Слові о полку Ігоревім»* сказано: *«стали говорить; се мое, а то мое же, и о малом, стали говорить, се великое»*.

Такої традиції і до цього часу дотримуються меткі й витривалі, але бідолашні слов'янські племена. Чи правду сказав провідник антив, що ніхто не підкорить слов'ян? Так, але вони з допомогою своїх куркулів самі підкорили себе.

З російської. Переклав *Василь Яременко* за виданням:
ДРЕВНОСТЬ МАЛОРОССИЙСКОГО ЯЗЫКА. Написал Михаил Красуский.
Одесса. Типография Г. Ульриха. 1880.

Факт з історії боротьби за мову

Останнім часом ідеологічні пристрасті нуртують навколо української мови. Здавалося б, Закон про мови в Українській РСР мав поставити всі крапки над «і». Та не так сталося, як гадалося... Опір чиниться шалений: зникають останні газети українською мовою в Харкові, Запоріжжі та інших містах, відновлення Кримської АРСР пройшло в Криму на україножерській хвилі, так звані «інтернаціоналісти» в Севастополі розганяють останню українську школу, всілякі перешкоди чиняться діяльності української гімназії в Донецьку, чимало народних депутатів у Парламенті Республіки віщає російською мовою, по радіо зачитують лист учительки з Миколаєва, якоїсь Охтирської, з якого видно, що вона «ненавидит этот бандеровский язык», а виховані, очевидно, нею студенти Миколаївського педінституту заявляють, що українських книжок вони не читали, не читають і читати не будуть, зберігається привілейоване становище учителя

російської мови, яке Міністерство освіти роками обіцяє усунути, але й пальцем не ворухне, забиваючи баки довірливим «хахлам» балачками про прожекти національної школи. Папір з українських видавництв «поїдають» центральні друковані органи, а українська книжка на українську душу скорочується до одного примірника.

А тут «Литературная газета» і «Комсомольская правда» 30-мільйонним тиражем поширюють трактат Солженіцина, де про українську мову, історію та культуру багатомільйонного народу знову й знову повторено шовіністичні вигадки, нібито українська мова – лише гілка російської, яка відчахнулася в час татаро-монгольського нашествия, – і всі благі зусилля приростити її знову до того дерева розбиваються, бачте, об стіну сепаратизму, націоналізму, українського хуторянства. Повзучий шовінізм заповнює всі пори національної духовності, гуртує найтемніші, найбрутальніші, найогидніші сили – виплід денаціоналізації, великодержавного «інтернаціоналізму», чиновницького холуйства, духовного рабства. Йдеться уже не про манкуртів чи яничарство, а про ідеологічний тиф, тифозні ідеологічні воші, яких, за висловом великого пролетарського письменника Максима Горького, навіть образити неможливо.

І стає вільотно на душі, коли натрапляєш несподівано на факт істинного інтернаціоналізму, не здевальвованого нашим часом, що голосливо і без кінця декларує пріоритет загальнолюдських цінностей, а насправді продовжує паразитувати на людському страху, забитості, що породили смертоносну байдужість.

Коли в XIX столітті російський, царизм підніс переслідування українства до рівня державної політики, коли Валуєвський указ 1863 року переконував малоросів, що ніякої, української мови ніколи не було, нема і бути не може, коли в 1876 році цар підписує так званий Емський указ про повну заборону українства, в Одесі, в так званому Новоросійському університеті, польський вчений-лінгвіст, поліглот, що займався проблемами порівняльного мовознавства, пише наукову працю, в якій доводить прадавність української мови. Не гілка, не наріччя великоросійської, зіпсуте польськими впливами та, австро-угорськими інтригами, а мова, що дала життя іншим мовам, збагатила їх безліччю понять і слів. І не в XVI столітті, а ще в індо-європейську, праслов'янську епоху.

Очевидячки, сьогодні низка аргументів Михайла Красуського може бути піддана ревізії. Це зрозуміло. Але це справа мовознавців, яким його праця сьогодні невідома. Відкрийте перші томи Етимологічного словника – жодної згадки про польського лінгвіста, жодного заперечення чи визнання. Наче й не було. Залишаючи мовознавчі тонкощі мовознавцям, я хотів би підкреслити величезну популяризаторську роль праці Михайла Красуського. Виступ через кілька років після Емського указу із доказами про прадавність української мови, її материнське становище стосовно великоросійської, польської і навіть деяких класичних мов перш за все мав громадянський зміст і носив характер наукового протесту.

Жоден мовознавець за 110 років від часу появи цієї праці навіть не згадав її. Але вона була. А ми тепер адресуємо її в українському відтворенні читачам «Дніпра». Вважаємо, що їх не злякає велика кількість слів санскритської, латинської, грецької, італійської, німецької, англійської та інших мов.

Книжка Михайла Красуського видана російською мовою. А в українському перекладі повністю замінено поняття «малорусский», «малорос», «Малороссия» на «український», «українець», «Україна».

Зрозуміла річ, за століття після виходу праці значних змін зазнав український правопис, з'явився в 1907-1909 роках чотиритомний «Словарь української мови» Бориса Грінченка, десятки інших словників, які унормували українську мову. Автор нарікає, що в його час навіть не було пристойного словника української мови. Тому український ілюстративний матеріал ми не приводили до сучасної норми, а залишили в такому вигляді, в якому його подав автор 1880 року.

Незважаючи на величезний лінгвістичний апарат, робота Красуського читається легко, захоплює пригодницькими екскурсами в етимологію слів нашої мови. «Нашою»

називає її й автор. Думаємо, що пильне прочитання публікації прихилить не одного юного читача до історії української мови, її етимології, порівняльного вивчення мов. А найголовніше – викличе захоплення і пошану, гордість за мову українського народу, якою говорили не тільки київські князі, чому не хоче йняти віри Солженіцин, а й їхні далекі предки ще задовго не тільки до утворення Київської Русі, а й до Геродота. Така правда про наш древній і славний народ, що витворив, за словами Красуського, мужню, сильну і живучу мову. І не зганьбити її отим обрам, яких пережене, як перекотиполе, і ніякого сліду за ними, ні пам'яті про них не залишиться. А український народ і його мова – вічні. У це віримо і задля цього працюємо.

Професор філології Василь Яременко